

พื้นฐานทางการ เมืองและการปกครองของไทย

องค์ประกอบของพื้นฐานทางการ เมืองและการปกครอง

เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ผู้นำของไทยกลุ่มหนึ่ง คือ "คณะราษฎร" ได้ร่วมกันทำการปฏิวัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสูงสุดมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด

การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ดำเนินการโดยบุคคลกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยคนหนุ่มที่ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากต่างประเทศ ซึ่งได้รับอิทธิพลทางการศึกษา วัฒนธรรม และแนวอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบตะวันตก อีกทั้งบรรยากาศสิ่งแวดล้อมทางการเมืองและสังคมในประเทศที่พวกเขาอยู่ก็เป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้น การศึกษาและประสบการณ์ทำให้เกิดการเปรียบเทียบ ระหว่างสังคมที่แตกต่างกันมากทำให้เกิดความไม่สมหวัง (frustration) ซึ่งสะสมขึ้นเรื่อย ๆ และในระยะนั้นเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก อันมีผลกระทบระเหิดมาถึงประเทศไทยด้วย โดยที่รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้ ดังนั้น เมื่อถึงจุดที่ทนไม่ได้จึงเกิดขบวนการเปลี่ยนแปลงขึ้นดังกล่าว

ขบวนการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงแต่เพียงรูปแบบทางการเมืองและวิธีการปกครองเท่านั้น คือ มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด เป็นหลักในการกำหนดบทบาทและอำนาจของสถาบันทางการเมือง นำระบบการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาใช้ มีสถาบันทางการเมือง เช่น สถาบันนิติบัญญัติ สถาบันบริหาร

และสถาบันตุลาการ นอกจากนี้ยังเกิดพรรคการเมืองขึ้นโดยพฤตินัย ซึ่งนับว่ามีลักษณะของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภาอย่างครบถ้วน

แต่ความหมายของประชาธิปไตยทางก้าวหน้าความคิดที่เป็นอุดมคติ^๑ ในฐานะที่เป็นระบอบการเมือง และในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตนั้น แตกต่างจากความหมายที่กลุ่มผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รับอิทธิพลมาจากประเทศที่ปกครองตามระบอบประชาธิปไตยฝ่ายตะวันตก เพราะเป็นเพียงการเปลี่ยนมือของผู้ถืออำนาจจากพระมหากษัตริย์ไปสู่บุคคลอีกกลุ่มหนึ่งที่อ้างประชาชนเป็นพื้นฐานเท่านั้น จะเห็นได้จากการที่ผู้ปกครองยังหวงอำนาจ ไม่ยอมปล่อยให้ประชาชนเลือกผู้แทนของเขาโดยตรง^๒ โดยคณะกรรมการแสดงเจตนาที่จะทำการปกครองโดยมีระยะเวลาการเลือกตั้งออกไปถึง

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนต , ๒๕๑๗), หน้า ๖-๘, ๑๖-๑๗. พื้นฐานสำคัญของอุดมการณ์ประชาธิปไตยนั้น มีลักษณะเด่นบางประการ คือ

- ก. การมีศรัทธาในสติปัญญาของมนุษย์ และเชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะใช้หลักของเหตุผลในการพิจารณาตัดสินปัญหาความเป็นอยู่ของมนุษย์เอง
- ข. เชื่อในความสามารถและการมีเหตุผลของมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่การสนับสนุนเสรีภาพในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความคิดเห็น การรวมเป็นสมาคม การนับถือศาสนา ฯลฯ
- ค. เชื่อในความเสมอภาค (Equality) ของบุคคลในสังคม ที่ควรได้รับโอกาสเท่าเทียมกันจากการปฏิบัติงานของรัฐ จากกฎหมายต่าง ๆ โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ.

^๒ สิทธิพันธ์ พุทธสุน, " Party Identification, " การพัฒนาการเมืองไทย ลิขิต วีระเวทิน, (บรรณาธิการ) (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา , ๒๕๑๘), หน้า ๑๖๓.

๑๖ ปี อำนาจทางการเมืองจึงยังคงอยู่ที่ชนชั้นปกครอง ซึ่งได้แก่ข้าราชการ ทหาร และพลเรือนชั้นนำ หากใดเคลื่อนลงมาถึงประชาชนเศษอย่างใดไม่ ลักษณะดังกล่าวนี้เองจึงมีผลให้ระบบราชการของไทยมีอำนาจและบทบาททางการเมืองอยู่ตลอดเวลา^{๑๖}

ประชาธิปไตยในความหมายของนักปราชญ์กรีกโบราณ เจน อริสโตเติล (Aristotle) เป็นรูปของการปกครองแบบหนึ่งซึ่งประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองโดยตรง ด้วยการพิจารณาคัดสินปัญหาาร่วมกันในที่ประชุมใหญ่ แล้วทำการเลือกเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานของรัฐโดยตรง บางคนมีความเห็นว่า ประชาธิปไตยแบบที่นครรัฐ (city state) ต่าง ๆ ที่สมัยกรีกโบราณใ้ช้เป็นประชาธิปไตยบริสุทธิ์ เพราะประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจในการปกครองด้วยตนเองในทุกกรณีที่มีปัญหาขัดแย้งสำคัญ โดยไม่ต้องฆ่าตัวแทน การที่ประชาชนทำการตัดสินใจด้วยความตนเองโดยครั้งนี้ เป็นลักษณะที่แท้จริงของประชาธิปไตย ประชาธิปไตยของนครรัฐกรีกโบราณเป็นประชาธิปไตย

^{๑๖} Donald E. Neuchterlein, Thailand And The Struggle For Southeast Asia (Cornelle University Press, 1965), p.54; เชาวน์ศักดิ์ สุกลาภา, สหรัการเมือง (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๓๓; ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "การปฏิรูปฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย : การเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว", สังวการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคนอื่น ๆ (บรรณาธิการ) (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๒๗.

^{๑๗} พงศ์เพ็ญ สุกนตากัย, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒), หน้า ๑.

^{๑๘} เกียรติชัย พงษ์พานิช, "การปฏิวัติ ๒๔๗๕", สังวการเมือง ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคนอื่น ๆ (บรรณาธิการ) (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๘๒.

โดยตรง ต่างกับในสมัยปัจจุบันซึ่งเป็นประชาธิปไตยโดยตัวแทนของประชาชน (representative government) ซึ่งมีหลักการที่สำคัญ คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนจำนวนมากที่สุดได้มีส่วนร่วมปกครองประเทศของตนอย่างเท่าเทียมกัน โดยการเลือกผู้แทนของตนเข้าไปจัดตั้งรัฐบาลโดยยึดหลักเสรีภาพ ความเสมอภาค และการเคารพสิทธิของเสียงข้างมาก หลักการดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นมาตรการสำคัญในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น การคัดเลือกตัวบุคคลเพื่อทำหน้าที่แทนประชาชนจะต้องเปิดโอกาสให้มีการต่อสู้แข่งขันทางการเมืองอย่างเป็นธรรม บุคคลที่เสนอตัวรับเลือกตั้งจะได้รับโอกาสที่จะแสดงออกซึ่งความคิดเห็น อุทิศทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมต่อประชาชน เพื่อที่ประชาชนจะได้ใช้วิจารณญาณเลือกผู้ที่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกับตน และผู้ที่พอจะวางใจได้ว่าจะทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของมวลชน^๒

การที่รูปแบบการปกครองของไทย ซึ่งรับเอาแบบอย่างการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยในระบอบรัฐสภาจากประเทศประชาธิปไตยผ่านตะวันตกมาใช้แต่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะประชาชนมีลักษณะแตกต่างไปจากประเทศประชาธิปไตยผ่านตะวันตกหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการปกครองดั้งเดิมของไทย ประวัติศาสตร์การปกครอง ลักษณะแนวความคิดและความเชื่อถือทางการเมืองซึ่งอาจพิจารณาได้ ดังนี้

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์แอส, ๒๕๑๓), หน้า ๒-๕.

^๒ หยุต แสงอุทัย, พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์แอส, ๒๕๑๓), หน้า ๓-๕ ; สมบูรณ์ สุขสำราญ, การเมืองสำหรับประชาชน : พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓), หน้า ๒-๘.

ก. สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

สภาพทางเศรษฐกิจของไทยขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมเป็นหลักสำคัญ และมีอิทธิพลยิ่งต่อลักษณะของสังคมไทย จำนวนกว่า ๗๐% ของประชากรไทยมีอาชีพทางการเพาะปลูก หรือมีฉะฉานก็มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม ชาวเป็นผลิตผลหลัก นอกจากนั้นมีไม้สัก ข้าวโพด อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา และปอ^๑ ลักษณะสังคมแบบเกษตรกรรมมีความจำเป็นต่องิ่งธรรมชาติเป็นอย่างมาก การประกอบอาชีพในพื้นที่เพาะปลูกอันกว้างใหญ่ ทำให้ผู้นอนอยู่กระจัดกระจายกัน การคมนาคมติดต่อทำได้ยากลำบาก จึงแยกกันอยู่อย่างโดดเดี่ยว ชอบสันโดษ ไม่ชอบการเปลี่ยนแปลง มีความคิดแบบอนุรักษ์นิยม (conservatism) ซึ่งเป็นลักษณะทั่วไปของสังคมเกษตรกรรม โดยเฉพาะประเทศต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^๒ การเป็นสังคมเกษตรกรรมดังกล่าวทำให้ประเทศไทยมีลักษณะเด่นแบบสังคมดั้งเดิมทั้งหลาย ยึดถือประเพณีเก่า ๆ เป็นหลักในการดำเนินชีวิต อาศัยสัมพันธ์ภาพแบบเครือญาติ เชื้อถือในเรื่องโศคกลาง เพราะมีความจำเป็นต่องิ่งธรรมชาติซึ่งตนเองไม่สามารถควบคุมได้ การไม่สามารถใช้ความคิดและความเข้าใจในสิ่งที่ยุ่งยาก การถือฐานะเป็นสิ่งสำคัญกว่าความสามารถและความรักในถิ่นฐานไม่ชอบเคลื่อนย้าย เป็นต้น ค่านิยมดังกล่าวผสมกลมกลืนกับสิ่งที่ได้รับจากพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาของคนไทยส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดลักษณะนิสัยของคนที่ย่อนโยนไม่ดุร้าย ไม่ชอบการบังคับหรือถูกบังคับโดยผู้อื่น มีใจเมตตาเอื้อเฟื้อเจื้อยจ่าย ไม่มีความทะเยอทะยานอย่างแรงกล้า รักสงบและชอบสนุก ไม่ชอบขัดใจผู้อื่น^๓

^๑ไพฑูริย์ พงศบุตร, ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๓๗, ๔๑-๔๓.

^๒ยูษณีย์ กรรณสูตร และ พัชรีย์ สิริโรต, พื้นฐานทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๒๖.

^๓กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๕๒.

ลักษณะเด่นแบบสังคมดั้งเดิมของไทยเหล่านี้เป็นสภาพแวดล้อมของระบบ
การเมืองที่มีบทบาทกระทบถึงความคิดและวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนอุดมการ
ทางการเมืองโดยตรง ซึ่งอาจพิจารณารายละเอียดของลักษณะเด่นในสังคมไทย
ดังนี้

๑. สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวิวัฒนาการยาวนาน สถาบันหลัก เช่น
ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ระบบการปกครอง มีความต่อเนื่อง ในที่นี้มีความหมาย
ถึงเนื้อหาและลักษณะสำคัญของสถาบัน มีคําหมายถึงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบ
ดังเช่นเนื้อหาสำคัญของระบบการเมือง ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและ
การจัดรูปองค์การทางการเมืองใหม่ แต่ลักษณะของการรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางและ
บุคคลกลุ่มน้อย โดยมีใค้ขยายขอบเขตของวงการเมืองออกไปนอกเขตเมืองหลวง
หรือการที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองอย่างแท้จริงในขณะที่มีวิธีการใหม่ ๆ
หรือสถาบันทางการเมืองใหม่ ๆ (ระบบรัฐสภา ระบบพรรคการเมือง ระบบการเลือกตั้ง)
ซึ่งเกิดขึ้นตลอดเวลาของการที่สังคมคงที่อยู่นั้น ขาดความต่อเนื่องทางด้านวัฒนธรรม
และประเพณีนั้น แม้ว่าอารยธรรมตะวันตกจะเข้ามามีอิทธิพลในระยะ ๕๐ ปีที่ผ่านมา
แต่คนไทยก็มีอิสระที่จะเลือกรับเอาอารยธรรมบางอย่าง และปฏิเสธคตินิยมของตะวันตก
บางอย่างได้ โดยคงลักษณะดั้งเดิมของประเพณีไทยไว้เป็นส่วนใหญ่

๒. สังคมไทยเป็นสังคมที่มีเอกภาพมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสังคม
ของประเทศที่มีลักษณะ plural society กล่าวคือ แม้จะมีความแตกต่างทาง
ภาษาและเชื้อชาติในบางท้องถิ่นและบางภาคของประเทศ แต่ไม่ถึงกับจะเรียกได้ว่า
เป็นสังคมแบบหลายเชื้อชาติ

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย,

๓. สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม ซึ่งประชาชนของประเทศ
ระจกักระจ่ายกันอยู่ตามชนบท การประกอบอาชีพทำนาของชาวนาชนบททำให้แยกกันอยู่
และคงมีความศรัทธาที่แนบแน่นอยู่กับระชากรรม พรหมลิขิต มีบุคลิกภาพแบบปัจเจกชนนิยม
(individualism) สูง คิดแก้ปัญหาระยะสั้น ไม่มองปัญหาในระยะยาว ชากระเบียบวินัย
มีอิสระเสรีสุคโคง ทำให้ชาวนาไม่อยู่ในฐานะที่จะจัดตั้งรวมกลุ่มกันอย่างมีระเบียบ
ในขณะที่ชนกลุ่มน้อยที่ถืออำนาจการปกครองตลอดมาแต่ละยุคแต่ละสมัย มีการจัดตั้งอย่าง
เป็นระเบียบในรูปการจกัองค์การทางกาปกครอง เพื่อควบคุมกำลังคนในสังคมเป็นระบบ
เจ้านายและไพร

๔. สังคมไทยมีการแบ่งชนชั้นทางสังคมที่ไม่เคร่งครัดตายตัว
จนบุคคลในสังคมไม่สามารถเลื่อนฐานะขึ้นไปได้เหมือนกับในสังคมอื่น (เช่น อินเดีย)
แม้ว่าจะมีชนชั้นผู้ดีหรือขุนนางและไพร แต่ลักษณะของชนชั้นก็ไม่เปิดโอกาสสำหรับการ
เคลื่อนไหวทางสังคม หากแต่มีความคล่องตัวสูง ดังนั้น ความสามารถในการถูกกลืน
ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นในกลุ่มคนที่จกัเป็นชนชั้นไพรฟ้าของสังคมเจ้านายหรือขุนนางจึงมี
สูงพอที่จะเปลี่ยนฐานะความเป็นอยู่ของบุคคลภายในชั่วอายุคนคนเดียว^๒ จึงมีลักษณะเป็น
"สังคมเปิด" คนที่มีความอดุสหาหะวิริยะสามารถไต่เต้าไปสู่ฐานะที่สูงได้โดยระบบการศึกษา
โดยความสามารถในด้านต่าง ๆ และโดยการมีคนสำคัญบางคนเป็นผู้อุปถัมภ์ ซึ่งในสมัย

^๑ เกียรติชัย พงษ์พานิช, "การปฏิวัติ ๒๔๗๕", ศัพท์การเมือง, ตยอนันท์
สมุทรวิชัย และคนอื่น ๆ (บรรณาธิการ), หน้า ๒๓๘.

^๒ กวอริช เวลส์, "การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ" แปลจาก
Ancient Siamese Government and Administration โดย กายูจัน
สมเกียรติกุล และ ยุพา ชุมจันทร์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๑.

โบราณเป็นสิ่งสำคัญมาก กล่าวโดยทั่วไป สังคมไทยไม่ใช่สังคมแห่งชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระบอบหมู่บ้าน ซึ่งเป็นสังคมที่ไม่มีเจ้านายหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และแม่ทัพบุคคล ๒ ประเภทหลังนี้ ในปัจจุบันก็ต้องเป็นคนที่ไม่ได้เข้าชั้นมาด้วยความสามารถของตนเอง

๕. สังคมไทยมีอำนาจและอิทธิพลครอบคลุมทั่วทิศ ซึ่งสำคัญและมีความต่อเนื่องกันมาเป็นเวลานานอยู่สองสถาบันใหญ่ คือ ระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งมีระบบราชการเป็นเครื่องมือสำคัญอีกสถาบันหนึ่ง คือ สถาบันศาสนาพุทธ อิทธิพลของสถาบันทั้งสองนี้มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกันในการสร้างระบบความเชื่อของประชาชนในความยิ่งใหญ่ของอำนาจและความเชื่อทางศาสนา ซึ่งไม่ใช่ความเชื่อทางศาสนาพุทธที่แท้และบริสุทธิ์ แต่เป็นความเชื่อแบบชาวบ้านในเรื่องบุญกรรมรวมเข้ากับความเชื่อในไสยศาสตร์กับความเร้นลับของโลกและจักรวาล ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์

๖. พัฒนาการของสังคมไทยเป็นไปในลักษณะวิวัฒนาการมากกว่าการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รุนแรง และกะทันหัน การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และระบบความเชื่อถือหรือประเพณีดั้งเดิมที่แท้จริงยังไม่เคยเกิดขึ้นในสังคมไทย ทั้งนี้ไม่มีข้อยกเว้น แม้แต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ หรือการปฏิวัติของนิสิต นักศึกษา และประชาชน ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

004901

ควอริช เวลส์, "การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ"

แปลจาก Ancient Siamese Government and Administration โดย กาจญณี สมเกียรติกุล และ ยุพา ชุมจันทร์, หน้า ๑๑, การวิเคราะห์ลักษณะสังคมไทยสมัยโบราณของควอริช เวลส์ มีข้อเท็จจริงบางอย่างที่ยังใช้ได้ในปัจจุบัน โดยเฉพาะเกี่ยวกับระบอบอุปถัมภ์ เพราะคนไทยในปัจจุบันจำนวนไม่น้อยยังมีทัศนคติเชื่อมั่นต่อระบบนี้อยู่มาก.

๓. ลักษณะสำคัญของระบบเศรษฐกิจยังไม่เปลี่ยนแปลงทางคุณภาพ
 มีแต่การเปลี่ยนแปลงทางปริมาณและวิธีการผลิตบางประการ การพัฒนาเศรษฐกิจ
 อย่างมีแบบแผนเมื่อ ๑๐ กว่าปีมานี้ ไม่ได้มีผลทำให้การกระจายรายได้ไปสู่ประชาชน
 ส่วนใหญ่ดีขึ้นหรือเป็นธรรม ในระยะเวลาเกี่ยวกับการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม
 มีส่วนทำให้เกิดลักษณะเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ซึ่งจำนวนโรงงานของนายทุนต่างชาติ
 และนายทุนภายในประเทศมีมากขึ้น มีผลให้ผู้ใช้แรงงานทวีจำนวนมากขึ้น

๔. การเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็น
ประชาธิปไตย ประสบความสำเร็จในการสร้างสถาบันทางการเมืองที่มีคน อำนาจ
 รักรตกอยู่ในมือของชนกลุ่มน้อยที่แสวงหาประโยชน์เฉพาะกลุ่ม และไม่ปล่อยให้ประชาชน
 เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง การปกครองขาดคุณธรรมทางการเมืองที่มีเป้าหมาย
 แต่ระบบการปกครองตลอดจนการใช้อำนาจทางการเมืองรักษาไว้ได้เป็นเวลานาน
 เพราะอิทธิพลของความเชื่อและทัศนคติดั้งเดิม ซึ่งทำให้คนในสังคมเกรงกลัวอำนาจ
 ขาดการรวมกลุ่ม ขาดคุณธรรมร่วมในการต่อสู้หรือท้าทายอำนาจรัฐ

๕. สังคมไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีความสามารถในการปรับตัวสูง
 ประกอบกับสถาบันนี้คงอยู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลานาน ทำให้ประชาชนมีศรัทธา
 มีความเชื่อมั่น และทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ร่วมของชนในชาติ ตลอดจนเป็นอุปกรณ์ในการ
 ให้ความชอบธรรมแก่รัฐบาลและระบบราชการด้วย

ข. หน่วยและชนชั้นในสังคมไทย

๑. หน่วยต่าง ๆ ในสังคมไทย

ก) ครอบครัว เป็นหน่วยของสังคมที่เล็กและพื้นฐานที่สุด ครัว
 ครอบครัวไทยมีขนาดไม่ใหญ่มาก ประกอบด้วยสมาชิกประมาณ ๕-๖ คน มี พ่อ แม่
 และลูก ๆ เป็นหลัก อย่างมากจะมีปู่ ย่า ตา ยาย หรือญาติใกล้ชิดอื่น ๆ เป็นสมาชิก
 สมทบ ซึ่งผิดกับครอบครัวชาวเอเชียบางชาติ เช่น จีน และญี่ปุ่น ซึ่งมักมีขนาดใหญ่
 เรียกว่า Extended Family พ่อมีฐานะเป็นหัวหน้าครอบครัว แต่มีลักษณะเป็น
 "สัญลักษณ์" มากกว่าจะเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดที่สมาชิกจะต้องรับฟัง มีแม่เข้ามาใช้

อำนาจร่วมควยในบางกรณี โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการเงิน การเลี้ยงดูและให้การศึกษา
แก่ลูก ๆ สภาพคู่สมรสจะเป็นแบบตัวเดียวเมียเดียว ทำให้ภรรยาไม่มีสิทธิและอำนาจ
ไม่ยิ่งหย่อนกว่าสามีนัก ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเป็นแบบง่าย ๆ ไม่มีหลักเกณฑ์
อย่างลัทธิขงจื้อ หรืออินดู ภรรยาจะทำงานของสามีในไร่นา เช่นเดียวกับสามีจะช่วย
ภรรยาทำงานในบ้านมาอย่าง ความสัมพันธ์ระหว่างบุตรกับบิดามารคาก็เป็นแบบง่าย ๆ
พ่อแม่จะไม่ใช้วิธีวางกฎเกณฑ์บังคับอย่างแน่นนอนให้ลูก ๆ ปฏิบัติ แต่จะสอนและทำเป็น
ตัวอย่าง เมื่อโตขึ้นก็จะต้องให้ช่วยตัวเองได้

ข) หมู่บ้าน สำหรับคนไทยส่วนใหญ่หมู่บ้านเป็นสถาบันทางสังคม
และการเมืองนอกครอบครัวที่มีความสำคัญมากที่สุดก่อน เมื่อชาวนายังไม่เดินทางไป
หากินไกล ๆ เหมือนในปัจจุบัน หมู่บ้านคือโลกทั้งหมดของชาวชนบท หลายคนจะเกิด
เติบโต มีครอบครัว และตายอยู่ในหมู่บ้านเดียวกันนั่นเอง ปัจจุบันชาวนามีโอกาสเดินทางไป
นอกหมู่บ้าน ถูกเกณฑ์ทหาร หรือออกไปหาเลี้ยงชีพเป็นคนงานไกล ๆ เมื่อหมดฤดูทำนา
หรือเมื่อการกสิกรรมต้องประสบความลำบากมากขึ้นก็ตาม แต่อาจกล่าวได้ว่า หมู่บ้าน
ยังเป็นศูนย์กลางทางสังคมของชีวิตชาวนา ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ คนไทยในชนบทจะไม่
ออกไปหากินนอกหมู่บ้าน และทันทีที่ได้สิ่งที่ต้องการ ชาวนาไทยจำนวนไม่น้อยจะรีบ
เดินทางกลับหมู่บ้านของตนทันที

กมล สมิทธิ์ชัย, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๒๔-๓๔; ณรงค์
กินสวัสดิ์, สังคมวิทยาชนบท (กรุงเทพฯ : คณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๕; ไพฑูรย์ ช่างเรือน, ลักษณะสังคม
และการปกครองของไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๑๒๓.

โดยทั่วไปหมู่บ้านมีขนาดเล็ก ประกอบด้วยครอบครัว
ประมาณ ๑๐๐ - ๕๐๐ ครอบครัว หรือมีคนตั้งแต่ ๑๐๐ - ๗๕๐ คน ส่วนมากจะปลูกบ้าน
เรียงรายตามริมแม่น้ำลำคลอง หรือถนน แต่ละหมู่บ้านจะอยู่แยกห่างจากกันมาก
และมักจะติดต่อกันด้วยความยากลำบาก

แม้ว่าในหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีบุคคลบางคนมีฐานะทางสังคม
ค่อนข้างเหนือคนอื่น แต่โดยทั่วไปแล้วความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านจะเป็นความสัมพันธ์
ของคนี่เท่าเทียมกัน และมีลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยอยู่มาก สมาชิกในหมู่บ้าน
มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ต่างกันมากนัก และส่วนใหญ่จะมีที่ดินเป็นของตนเอง "ไม่มีใคร
ที่ยากจนหรือร่ำรวยเกินไปนัก ความเท่าเทียมกันของคนในหมู่บ้านนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจาก
ศาสนาพุทธ ซึ่งถือว่าผู้ชายทุกคนมีสิทธิ บวชเรียนเป็นพระได้ เมื่อบวชเป็นพระแล้วจะมี
ฐานะเป็น "คนที่สมบูรณ์" เป็นที่นับถือของคนทั่วไป

ไพฑูริย์ พงศบุตร, ภูมิศาสตร์ภูมิภาคและภูมิศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทย,
หน้า ๔๔-๕๐, "ประเทศไทยมีปัญหาการถือครองที่ดินอยู่มากที่ไรทำการเกษตรกรรม
ปัญหาที่สำคัญคือเกษตรกรจำนวนมากไม่มีที่ดินเป็นของตนเองต้องเช่าที่ดินจากผู้อื่น
คาดคะเนว่า ทั่วทั้งประเทศมีเกษตรกรที่ต้องเช่าที่ดินผู้อื่นทำกินไม่น้อยกว่า ๕๐๐,๐๐๐
ครอบครัว ในจำนวนนี้มีอยู่ในภาคกลางมากที่สุด และรองลงไปคือในภาคเหนือ จาก
การสำรวจข้อมูลปัญหาการเช่าที่ดินระหว่างปี ๒๕๑๖-๒๕๑๗ ของกระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์ ปรากฏว่ากลุ่มจังหวัดที่มีปัญหาการเช่าที่ดินมากที่สุดได้แก่ปทุมธานี สมุทรปราการ
อยุธยา นครนายก นนทบุรี และฉะเชิงเทรา มีผู้เช่าที่ดินทำกินเกินร้อยละ ๔๑-๕๗
กลุ่มจังหวัดที่มีปัญหาการเช่ารองลงมา คือ นครปฐม เชียงใหม่ อ่างทอง สระบุรี สิงห์บุรี
ราชบุรี และชลบุรี มีผู้เช่าที่ดินทำกินร้อยละ ๒๗-๓๖".

ค) สังคมเมือง เป็นสิ่งตรงข้ามกับสังคมชนบท อันมีหมู่บ้าน เป็นสถาบันที่สำคัญที่สุด อาจกล่าวได้ว่า สังคมเมือง (urban society) ของไทยมีเพียงแห่งเดียว คือ กรุงเทพมหานคร ส่วนเมืองใหญ่ในภาคต่าง ๆ แม้ว่า บางแห่งจะมีประชากรเกิน ๕๐๐,๐๐๐ คน แต่ลักษณะโครงสร้างทางสังคมโดยทั่วไป ยังมีลักษณะแบบสังคมชนบท (rural society)

กรุงเทพมหานครเป็นศูนย์กลางของอำนาจทางการเมือง และของทุกสิ่งทุกอย่างในประเทศไทย นอกจากนี้คนในกรุงเทพมหานครยังมีทัศนคติ เหยียดหยามคนในชนบทว่าต่ำกว่าตนในค่านิยมต่าง ๆ ซึ่งชาวชนบทกลับยอมรับโดยคิดว่า ทัศนคติของคนกรุงเทพมหานครที่มีต่อคนในชนบทคือ โครงสร้างและความสัมพันธ์ของคน ในสังคมกรุงเทพมหานครมีลักษณะต่างจากชนบท ในขณะที่สังคมชนบทหมู่บ้านไทย มีความเป็นปราคกรภาพและเสมอภาคกันนั้น คนในเมืองหลวงมีค่านิยมฐานะแบ่งแยกจากกัน

๒. ชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมไทย

แม้ว่าคนต้นของคนไทยจะมีลักษณะแตกต่างจากชนชั้น (social class) ในประเทศอื่นอยู่หลายประการ แต่อาจจำแนกคนกรุงเทพมหานครออกได้ ๕ ชั้น คือ

ก) เชื้อพระวงศ์ เป็นชนชั้นสูงสุดคั้งเดิม มีความใกล้ชิดกับ วัฒนธรรมไทย มักมีทัศนคติหนักไปทางอนุรักษนิยม

ข) ชนชั้นนาย ได้แก่ นักการเมืองชั้นสูง นายทหาร นักวิชาชีพ นักธุรกิจที่สำคัญและข้าราชการชั้นสูง มักเป็นนักอนุรักษนิยมทางเศรษฐกิจและการเมือง แต่ในทางวัฒนธรรมชอบตามอย่างประเทศตะวันตก ไม่ค่อยรู้จักวัฒนธรรมไทยเหมือน ชั้นแรก

กมล สมิทธิ์, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๒๕, "คนไทยส่วนน้อย จำนวนไม่ถึง ๑๐% ของทั้งหมดอยู่ในชุมชนชนที่มีคนมากกว่า ๕,๐๐๐ คนขึ้นไป ส่วนมาก ในกรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ ๆ ตามภาคต่าง ๆ".

ค) ชนชั้นกลางค่อนข้างสูง ได้แก่ข้าราชการระดับกลาง
พ่อกำ พวกทำงานบริษัทเอกชน และนายทหารในชนบท พวกนี้ไม่มีอุดมการณ์อะไรแน่นอน
โดยมากมักเอาอย่างพวกแรก หรือไม้ก็พวกที่สอง

ง) ชนชั้นกลางเกือบต่ำ ได้แก่พวกช่างฝีมือ พ่อค้าปลีกย่อย
และข้าราชการระดับค่อนข้างต่ำ

จ) ชนชั้นต่ำ ได้แก่กรรมกร คนใช้ พ่อค้า แม่ค้าหาบเร่
พวกชนสองชั้นหลังนี้มีความสำคัญในการครองชีพประจำวันจนไม่มีเวลาคิดเรื่องอุดมการณ์
หรือการเมืองใด ๆ

นอกจากนี้ยังจำแนกกลุ่มชนในกรุงเทพมหานครออกเป็นคนไทย คนต่างดาว
และพระสงฆ์อีกด้วย พระสงฆ์แยกกลุ่มอยู่ต่างหาก และมีความเกี่ยวข้องกับคนทั่วไป
เพียงเล็กน้อย ส่วนคนต่างดาวมีทั้งชนชั้นนำ ชนชั้นกลางค่อนข้างสูง ชนชั้นกลางเกือบต่ำ
และชนชั้นต่ำ ส่วนมากฝรั่งจะเป็นประเภทแรกเพราะมีอำนาจสูงทางเศรษฐกิจ คนจีน
ที่เป็นชนชั้นนำเริ่มมีมากขึ้นทุกที เนื่องจากผลประโยชน์ที่ผูกพันกับการเมืองทำให้
คนพวกนี้ก้าวเข้ามาเป็นผู้บริหารประเทศในระดับรัฐมนตรีบ้างแล้ว แต่คนต่างดาว
ส่วนใหญ่เป็นพวกอยู่นอกวงการเมืองเกือบจะทั้งหมด

คนเมืองหลวงแบ่งกันเป็นกลุ่มทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งอาจ
เรียกได้ว่า เป็นกลุ่มผลประโยชน์ (interest groups) ที่มีมากได้แก่กลุ่ม
วิชาชีพ เช่น สมาคมแพทย์ สมาคมสถาปนิก สมาคมนายความ สมาคมครู สมาคมพ่อค้า
ประเภทและเชื้อชาติต่าง ๆ ฯลฯ กลุ่มคนเหล่านี้บางครั้งจะแข่งขันกันและบางครั้งจะ
ร่วมมือกัน แต่โดยทั่วไปจะมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งเป็นลักษณะ
ประจำชาติของคนไทย สมาชิกของแต่ละสมาคมมักจะไม่สนใจในกิจการของสมาคม
หรือของกลุ่ม ปล่อยให้การบริหารกิจการตกอยู่ในมือและการวินิจฉัยของคนเพียงไม่กี่คน
แต่ที่สำคัญ คือ จุดมุ่งหมายส่วนใหญ่ของกลุ่มผลประโยชน์เหล่านี้ยึดกับกลุ่มผลประโยชน์ทั่วไป

ในประเทศประชาธิปไตยทั้งหลายที่ทองการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง เพราะถือว่าการเมืองจะนำมาซึ่งการไต่หรือเสียมลประโยชน์ของชนอย่างมากที่สุด กลุ่มผลประโยชน์ของไทยมีแนวโน้มไม่ไปในการสร้างสัมพันธภาพส่วนตัวระหว่างสมาชิก หรือมีฉันทน์ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับอาชีพหรือผลประโยชน์ในส่วนแคบ ไม่มีความสนใจในกิจกรรมทางการเมือง และไม่ต้องการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง

แต่การเมืองของไทยก็มารวมศูนย์อยู่ในเมืองหลวงเป็นส่วนใหญ่ เมื่อถึงสมัยประชุมรัฐสภา ผู้แทนราษฎรทุกคนจะอยู่ในกรุงเทพมหานครปฏิบัติหน้าที่ของตนในฐานะนิติกร แสวงหา แจกจ่าย และแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกันและกันกับคนชั้นนำ แม้แต่เอกอัครราชทูต นักการเมืองส่วนมากก็ยังชุมนุมกันอยู่ในกรุงเทพมหานคร มากกว่าอยู่กับเขตเลือกตั้งในชนบทของตน หลาย ๆ คนใช้ชีวิตแทบทั้งหมดอยู่ในกรุงเทพมหานคร โดยไม่ยอมกลับจังหวัดของตนเลย นอกจากในระยะรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎร

คนกรุงเทพมหานครมีความทันสมัย (modernity) มากกว่าคนในสังคมชนบท ความรู้ทางการเมือง วิถีชีวิตแบบแข่งขัน การได้รับอิทธิพลตะวันตก การศึกษาสูง รวมทั้งระดับความเจริญทางเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตที่จำเป็นต้องเข้าใจกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของรัฐบาล ประกอบกับจำนวนผู้นำทางการเมือง อันได้แก่ นักการเมือง ปัญญาชน และนิสิตนักศึกษา เหล่านี้มีมากกว่าในชนบท จึงได้เปรียบหลายประการในการเข้าไปมีบทบาทและการตัดสินใจทางการเมือง จะเห็นได้จาก การเลือกตั้งแต่ละครั้ง คนกรุงเทพมหานครสามารถเลือกผู้แทนราษฎรที่มีคุณภาพเป็นส่วนมาก การซื้อเสียง การเลี้ยงตัวกะแผน และกิจกรรมนอกวิธการของประชาธิปไตยจะมีน้อยกว่าในต่างจังหวัด และนิยมเลือกพรรคมากกว่าตัวบุคคล

สังคมชนบทมีความผูกพันตัวบุคคลมากกว่าหลักการ มีความเชื่อในสิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้ มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ นับถืออาวุโสและฐานะทางสังคมต่าง ๆ ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว

ซัดกับหลักเกณฑ์ของประชาธิปไตย อันเป็นระบบที่หลักการมีความสำคัญมากกว่าบุคคล เป็นระบบแข่งขันและเหตุผล ทำให้คนในชนบทไม่ค่อยเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตย การตัดสินใจเลือกผู้แทนก็มักจะถือเอาความสัมพันธ์ส่วนตัวหรือผลประโยชน์เฉพาะหน้าเป็นสำคัญ แต่อิทธิพลของชนบทก็มีมากในการวางรูปรัฐสภา ทำให้ประชาธิปไตยไม่อาจก้าวหน้าไปได้เท่าที่ควร

คนเมืองหลวงอยู่ในสภาพสังคมที่ยิ่งใหญ่ มีปัญหาสังคมมาปรการ คนรวยมีจำนวนน้อย แต่คนจนมีมาก ความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้นต่าง ๆ ในสังคม มีมากมายและละเอียดอ่อน ปรากฏภาพหรือความเป็นพื้นองแทบไม่มี มีแต่การแข่งขัน เอาเปรียบกันและความไม่ยุติธรรมต่าง ๆ สภาพทางสังคมยิ่งห่างไกลจากความเป็นประชาธิปไตยทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง แต่ขณะเดียวกัน คนกรุงเพมหานครกลับมีความเข้าใจปัญหาของประชาธิปไตยมากกว่า มีความรู้ ขาวสาร และยึดถือหลักการมากกว่า สามารถตัดสินใจและเลือกผู้แทนทางการเมืองได้เหมาะสมกว่าคนในชนบท

คนในชนบทมีวิถีชีวิตส่วนมากของพวกเขาเป็นประชาธิปไตย มีปรากฏภาพ และเท่าเทียมกัน หากยกเว้นปัญหาความยากจน ปัญหาโจรผู้ร้ายและชุกอการร้ายแล้ว ชีวิตในชนบทหรือหมู่บ้านของไทยเป็นวิถีชีวิตอันดีเลิศที่ให้ทั้งความสุข สันติภาพ ปรากฏภาพ และความเสมอภาค อันเป็นจุดมุ่งหมายที่สูงส่งของประชาธิปไตย

ที่น่าสนใจ คือ คนในชนบทไม่อาจช่วยก่อให้เกิดสภาพดังกล่าวนอกระบบสังคมของตน คือ ในระดับชาติ ซึ่งอาจจะเป็นเพราะว่า สภาพสังคมนอกหมู่บ้านและตำบลเป็นระบบที่ย่างยากเกินกว่าที่คนในชนบทจะเข้าใจได้ ความอ่อนแอของระบบการเมืองไทยส่วนใหญ่จึงมักมาจากชนบท

สังคมไทยโดยส่วนรวมจึงมีทั้งความเป็นประชาธิปไตย และความไม่เป็น
ประชาธิปไตยปะปนอยู่ด้วยกัน

เมื่อได้พิจารณาถึงความเป็นประชาธิปไตยของสังคมไทยทั้งในเมืองและชนบท
แล้วจะพบว่า คนในเมืองหลวงได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มผลประโยชน์อยู่แล้ว แต่กลุ่ม
ดังกล่าวมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ในส่วนที่แคบ ไม่มีความสนใจที่จะเข้าร่วมใน
กิจกรรมทางการเมืองเพื่อเข้าควบคุมกลไกทางการเมืองให้รักษาสถาปัตยกรรมของสังคม
ส่วนคนในชนบทที่มีการรวมกลุ่มอยู่แล้วเช่นเดียวกัน แต่การรวมกลุ่มในชนบทซึ่งมีอาชีพ
ทางด้านเกษตรกรรมได้มีการจัดตั้งขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ของ
ทางราชการที่เกี่ยวข้องอยู่เป็นอันมาก เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ เหล่านี้คือ พืชนากร และพัฒนา
นิเทศน์ ซึ่งเจ้าหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือหน่วยราชการต่าง ๆ ก็ยัง
ให้ความช่วยเหลือตามแต่โอกาสอีกด้วย การร่วมมือกันในกลุ่มอาชีพแม้ว่ายังไม่ค่อยตาม
เป้าหมายที่ต้องการ เพราะกรรมการบริหารของกลุ่มที่มีหน้าที่ร่วมกันนั้นประกอบด้วย
กรรมการ ๒ ประเภท คือ ประเภทที่เป็นกรรมการแต่เพียงในนาม มิได้มีบทบาทในการ
บริหารของกลุ่มแต่อย่างใด อีกประเภทหนึ่ง คือ กรรมการบริหารงานด้านต่าง ๆ ของ
กลุ่ม กรรมการประเภทที่ดำเนินงานของกลุ่มจึงมิใช่ลักษณะการดำเนินงานร่วมกัน
มีการตัดสินใจร่วมกัน ตลอดจนการลงมติ หากขึ้นอยู่กับกรรมการผู้ดำเนินงานเพียง
กลุ่มหนึ่งเท่านั้น ฉะนั้น กลุ่มอาชีพในชนบทจึงไม่สามารถที่จะต่อรองเพื่อผลประโยชน์
ของกลุ่มตนกับกลุ่มอื่น ๆ หรือรัฐบาลได้ เพราะขาดความร่วมมือกันอย่างแท้จริง
ผลการตัดสินใจที่ปรากฏออกมาอาจเป็นเพียงเพื่อผลประโยชน์ของบุคคลเฉพาะหมู่เฉพาะ
กลุ่มเท่านั้น มิใช่มติของที่ประชุมสมาชิก ในขณะที่เกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ

ของกลุ่มยังต้องอาศัยความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่และหน่วยราชการ จึงไม่สามารถ
ดำเนินการเพื่อผลประโยชน์ต่าง ๆ ของกลุ่มได้อย่างอิสระ เป็นผลให้อำนาจต่อรอง
(bargaining power) กับฝ่ายต่าง ๆ ไม่มีหรือมีเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

การที่คนในสังคมเมืองหลวงมีลักษณะการรวมกลุ่มที่คับแคบ และการรวมกลุ่ม
ของคนในชนบทไม่สามารถดำเนินการอย่างอิสระ ทำให้โครงสร้างทางการเมืองของไทย
ขาดกลุ่มผลประโยชน์ที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างประชาชนกับรัฐบาลที่เป็นอิสระ สถาบันที่ทำ
หน้าที่แทน คือ "ระบบราชการ" (bureaucracy) แต่ในทางปฏิบัติ ระบบราชการ
ไม่ได้ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมแท้จริง ความสัมพันธ์ระหว่างข้าราชการกับประชาชนอยู่ใน
ลักษณะของนายผู้มีอำนาจวาสนากับไพร่ผู้ต่ำศักดิ์ และในระบบราชการเองนั้นเป็นระบบ
การบังคับบัญชาตามลำดับชั้น (hierarchy) โดยมีผู้อยู่บนยอดสุดของรูปสามเหลี่ยม
เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ความสัมพันธ์ของการติดต่อสื่อสารปกคดียู่ในรูปของคำสั่ง ยังเป็น
ลักษณะของ one way communication คือจะออกจากผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสูงกว่า
ไปยังผู้ที่อยู่ในระดับต่ำกว่าอยู่เสมอ อันเป็นผลให้เกิดความสะทกในการควบคุม ผู้ที่
เคียดแค้นจึงตกอยู่กับประชาชน ซึ่งถูกสมมุติว่าเป็นฐานของรูปสามเหลี่ยมนั้น ช่องว่าง
ระหว่างข้าราชการกับประชาชนยังเห็นได้ชัดขึ้นในแง่ที่ห่างไกลจากศูนย์กลาง เมื่อ
ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่จากตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว
การกระทำใด ๆ ของข้าราชการในสายตาศาประชาชนถือว่าเป็นการกระทำของรัฐบาล
การเสื่อมศรัทธาที่ประชาชนมีต่อข้าราชการจึงเป็นผลกระทบโดยตรงต่อฐานะของรัฐบาลด้วย

มีตรา สะตะเวทิน, "การก่อตัวของกลุ่มอิทธิพลในกระบวนการทางการเมือง
ของไทย" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการเมืองการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๒๕๑๘, หน้า ๒๘-๒๙; ไพรัตน์ เศรษฐนิทร, "ข้อจำกัดในการพัฒนาพลังกลุ่มชนใน
ชนบทไทย" วารสารสังคมศาสตร์ ๑๐ (กรกฎาคม, ๒๕๑๖): ๑๔๑-๑๔๘.

๒ สัทสินธุ์ พุทธรุณ, "Party Identification" การพัฒนาการเมืองไทย
ลิขิต วีรเวศิน (บรรณาธิการ), หน้า ๑๖๕.

ก. อุดมการณ์และความคิดทางการเมือง

อุดมการณ์ทางการเมืองเป็นระบบความเชื่อ ความคิด และทัศนคติทางการเมืองของชนในสังคม ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการหล่อเลี้ยงระบบการเมือง ช่วยเสริมสร้างความชอบธรรม ก่อให้เกิดการยอมรับความเห็นพ้องต้องกันของหมู่ชนในสังคม ในคุณประโยชน์ของระบบการเมืองที่นำมาใช้เป็นกติกาในการปกครอง ดังนั้น การพิจารณาการเมืองของสังคมหนึ่ง ๆ ว่า เนื้อแท้แล้วมีลักษณะเช่นไร จึงต้องพิจารณาการเมืองในส่วนที่เป็น "รูปแบบ" กับ "อุดมการณ์" ในฐานะที่เป็นเนื้อหาหรือวิถีชีวิตทางการเมือง และทัศนคติของคนที่มีการเมืองควบคู่กันไป

สังคมหนึ่ง อาจรับเอาระบบการเมืองแบบหนึ่งมาใช้ แต่อาจเป็นรูปแบบทางการเมืองที่ถูกนำมาสวมอยู่บนสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่มีความเชื่อและความคิดต่อการเมืองในลักษณะตรงข้ามกับรูปแบบทางการเมืองที่เป็นระบบนั้นก็ได้^๒

ความคิดทางการเมือง ต้นตอความคิดทางการเมืองของไทยมาจากอารยธรรมอินเดียโดยตรงในบางสมัย พุทธปรัชญาได้ถูกนำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์เป็นกรอบของความคิดแต่เพียงอย่างเดียว แต่ในบางสมัย เช่น สมัยอยุธยา นั้น พระมหากษัตริย์เป็นทั้งพุทธราชาและเทวราชา พระและพราหมณ์มีบทบาทควบคู่กันไปในการดำเนินพิธีการต่าง ๆ ภายในราชสำนักโดยได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการให้มีตำแหน่งสำคัญระดับสูงอยู่ในตำแหน่งศักดิ์นิ^๓

ระบบการเมืองเป็นหลักสำคัญในการจัดระเบียบการปกครอง กำหนดกติกาทางการเมือง วางแนวทางและวิธีการเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างสถาบัน.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประวัติประเทศไทยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า ๒๓๘-๒๔๐.

^๓ สมสมัย ศรีสุทธรพรรณ, โฉมหน้าศักดินาไทย (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๘, หน้า ๒๖๐-๒๖๑; ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ลักษณะสำคัญของความคิดทางการเมืองไทย : ข้อสรุปชั่วคราวในการศึกษาเบื้องต้น", วารสารสังคมศาสตร์ (ตุลาคม, ๒๕๒๐) : ๒๓๓.

แม้ว่าศาสนาพุทธจะมีอิทธิพลต่อคนไทยมาช้านาน แต่โดยลักษณะของศาสนาพุทธนั้น เป็นปรัชญาทางสังคมมากกว่าจะเป็นปรัชญาทางการเมือง การบิณฑกของพุทธทั้งหมดมาเป็น เครื่องมือทางการเมืองปกครองสมัยโบราณจึงทำได้ยาก เพราะสังคมไทยโบราณต้องการควบคุม คนในราชอาณาจักรด้วยอำนาจเด็ดขาด และในสังคมดั้งเดิมนั้นวิธีการที่จะทำให้ผู้อยู่ ใต้ปกครองยอมรับอำนาจของผู้ปกครองได้ง่ายที่สุด ได้แก่ การสร้างความเชื่อในหมู่ ผู้ใต้ปกครองว่า ผู้ปกครองมีคุณลักษณะพิเศษบางประการที่เหนือบุคคลอื่นในสังคม ศาสนาฮินดู มีบทบาทสำคัญในการปลี่ยนความคิดเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นอภิมนุษย์ของผู้ปกครอง ในทางปฏิบัติ ระบบการเมืองไทยโบราณถึงอาศัยความคิดทางการเมืองของฮินดูเป็นเกณฑ์ ส่วนในทางจริยธรรมของการปกครองนั้น ได้ให้หลักของพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์ในการกำหนด ขอบเขตการใช้อำนาจของผู้ปกครอง

การผสมความคิดระหว่างฮินดูและพุทธ มีผลต่อความคิดทางการเมืองของไทย อีกประการหนึ่ง คือ การเน้นอำนาจเด็ดขาด (ฮินดู) และการใช้อำนาจนั้นต้องเป็นไปอย่าง เป็นธรรม (พุทธ) ดังนั้น ผู้ปกครองที่คนไทยยกย่องจึงได้แก่ผู้มีอำนาจเผด็จการเด็ดขาด ซึ่งมีความเป็นธรรม (benevolent dictator)

อิทธิพลของความคิดนี้ มิได้มีอยู่เฉพาะในสมัยโบราณเท่านั้น แม้แต่ในสมัยหลัง ๆ นี้ก็ยังมีคนไทยไม่น้อยนิยมผู้นำประเภทนี้ (เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) การยอมรับ ในเรื่องอำนาจเด็ดขาดของผู้ผู้นำในหมู่คนไทยมีมาช้านานและต่อเนื่องกัน จะเห็นว่า เมื่อ คนไทยต่อต้านผู้ปกครอง เขาจะไม่ต่อต้านในแง่ที่ว่าผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาด แต่จะเป็น ปฏิปักษ์ต่อการใช้อำนาจเด็ดขาดนั้นอย่างไม่เป็นธรรม ทราบได้กับผู้ปกครองมีอำนาจเด็ดขาด และไม่ดำเนินการที่กตัญญูประชาชน ๆ จะไม่เรียกร้องสิทธิที่จะมีส่วนร่วมในการปกครอง เพราะเชื่อว่า อำนาจสิทธิขาดทางการเมืองอยู่ที่ผู้ปกครองเท่านั้น ประชาชนมีหน้าที่ ปฏิบัติตามคำสั่งเพื่อแลกกับการปกป้องชีวิตและทรัพย์สินและความปลอดภัยอื่น ๆ สำหรับ ผู้ปกครองก็เช่นกันมีลักษณะเป็นผู้อยู่อุปถัมภ์มากกว่าเป็นผู้รับใช้ประชาชน และใช้อำนาจ เด็ดขาดเพื่อประโยชน์ของประชาชน

ความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ปกครองที่ดี ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธ ทำให้ผู้ปกครองอยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางศีลธรรมมิใช่ข้อจำกัดจากการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจนโยบายโดยตรง ข้อจำกัดทางศีลธรรมในตัวของมันเองเป็นนามธรรมและมีลักษณะคลุมเครือ เมื่อนำมาใช้ในทางปฏิบัติ ข้อจำกัดทางศีลธรรมจึงไม่เพียงพอเป็นหลักประกันว่า ผู้ปกครองจะดีหรือเลว ทั้งนี้ เนื่องจากขาดการบังคับ (sanction)

ชัชวาลย์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า ๓๔-๓๕; ควอริช เวลส์, "การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ" แปลจาก Ancient Siamese Government and Administration โดย กาจจณี สมเกียรติกุล และ บุพา ชุมจันทร์, หน้า ๑๑.

G.A. Almond and J.S. Coleman ใน ชัยวัฒน์ สุมทวณิช,

ประชาธิปไตยตั้งคณนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์แอส, ๒๕๑๘),

หน้า ๓๗-๔๑, "วัฒนธรรมทางการเมือง หมายถึงทัศนคติและความโน้มเอียงทางการเมือง ทัศนคติที่คนมีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง ตลอดจนทัศนคติเกี่ยวกับบทบาทของตนเองที่มีในระบบการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองของชาติหนึ่ง ๆ คือ ลักษณะทัศนคติและความโน้มเอียงในรูปแบบต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมที่มีต่อระบบและส่วนต่าง ๆ หรือกิจกรรมทางการเมืองซึ่งมีอยู่ทั่วไปในชาตินั้น ๆ Almond and Verba ได้แยกวัฒนธรรมทางการเมืองออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบคังเคิมจังก่วงแคบ ในกรณีนี้บุคคลในสังคมไม่มีความรู้ความเข้าใจระบบการเมืองโดยทั่วไปเลย และไม่มีการรับรู้หรือความคิดเห็นต่อการปฏิบัติงานของสถาบันทางการเมือง ตลอดจนไม่สนใจดีหรือไม่ดีที่ตัวเองมีส่วนร่วมทางการเมืองเลย เช่น สังคมของชนบางเผ่าในแอฟริกา ซึ่งระบบสังคมยังอยู่ในสภาพคังเคิมไม่มีการแบ่งแยกแจกแจงอำนาจหน้าที่และบทบาททางการเมืองให้แก่ชัดเจนเจาะจงลงไป เราเรียกว่ามีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบคังเคิมที่จังก่วงแคบ

๒. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบไฟรฟ่า กรณีที่คนในสังคมมีความโน้มเอียงทางการเมืองในลักษณะที่ยอมรับอำนาจของรัฐ เชื่อฟัง ปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งเป็นผลของการตัดสินใจทางการเมืองอย่างเดียว มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบการเมืองโดยทั่วไปแต่ไม่สนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจปัญหาทางการเมือง และไม่มีความรู้สึกว่าตนเองอยู่ในฐานะที่จะมีความหมาย มีอิทธิพลต่อการเมือง โดยมีทัศนคติว่า คนกับการเมืองอยู่คนละโลกไม่เกี่ยวข้องกัน และไม่พยายามไปยุ่งเกี่ยวกับการเมือง มีแต่คอยเคารพกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ของรัฐบาลเท่านั้น

๓. วัฒนธรรมทางการเมืองแบบเซามีส่วนร่วม ถ้าประชาชนในสังคมเข้าใจระบบการเมืองโดยทั่วไป มีทัศนคติและความคิดเห็นต่าง ๆ ต่อโครงสร้างของกระบวนการทางการเมือง มีความรู้สึกว่าจะสามารถมีอิทธิพลที่จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ จึงต้องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง".

วัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทยเริ่มต้นจากระบบการเรียนรู้
 (**socialization process**) ซึ่งอาจแบ่งได้ ๓ ระดับด้วยกัน คือ ระดับครอบครัว
 ระดับสังคมหรือระบบครอบครัว และระดับการเรียนรู้ในระบบการเมือง การเรียนรู้สำหรับ
 คนไทยส่วนมาก จำกัดอยู่ในระดับครอบครัวและระดับสังคมโดยทั่วไป แต่การเรียนรู้
 ทางการเมืองทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมนั้นอาจกล่าวได้ว่ายังเป็นของใหม่ เพิ่งเริ่ม
 เกิดขึ้นตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ นี้เอง^๑

สังคมไทยระดับครอบครัวเน้นความเป็นอิสรมมาก ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้อง
 มีลักษณะตามสบาย ไม่ตายตัว (**rigid**) ค่านิยม (**value**) และมาตรฐานการดำรงชีวิต
 คึงกล่าวผสมกลมกลืนและได้รับแรงเชื้อหรือการสนับสนุนจากชีวิตแบบสังคมกสิกรรมปลูกข้าว
 (**rice agriculture**) ความสมบูรณ์ของที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทำให้ทุกคน
 สามารถอยู่ตามลำพังโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้อง หรือเพื่อนฝูงมากนัก การอยู่กันอย่าง
 ไม่แออัด ความสมบูรณ์ของที่ดินและอากาศที่ไม่ร้อนหรือหนาวจัด และระบบเครือญาติแบบ
 ไม่เคร่งครัดตายตัว มีส่วนทำให้คนไทยเป็นคนรักอิสรมภาพ ไม่ชอบอยู่ใตกฎเกณฑ์อันบังคับ
 ของครอบครัวหรือสังคม ไม่นิยมการตั้งสมาคม องค์การ หรือสหพันธ์ทั้งหลาย ค่านิยมในชีวิต
 คึงกล่าวเป็นทั้งส่วนอิทธิพล และได้รับแรงหนุนจากพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าชีวิตเป็นสิ่งไม่จริง
 ทุกข์หรือสุข บุญหรือกรรม เป็นเรื่องของส่วนบุคคลที่คนอื่นไม่เกี่ยว ไม่มีใครช่วยแบ่งเบา หรือ
 ใ้ไปบาปลดกรรมของคนอื่นได้ การรวมเป็นองค์การหรือพรรคพวกจึงช่วยอะไรไม่ได้ ผลก็คือ
 แต่ละคนจะต้องช่วยตัวเอง จะตองหาวิถีทางเดินของตนเอง และตามใจตนเอง^๒

^๑ กมล สมวิเชียร, ประเทศไทยกับสังคมไทย, หน้า ๕๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

ในขณะที่ระบบครอบครัวและสถาบันทางสังคมอื่น ๆ เช่น ศาสนาพุทธ ทำให้คนมีความเป็นอิสระ หรือนิยมความเป็นอิสระมากขึ้น แต่ในระยะที่ ๒ ของการเรียนรู้เมื่อเด็กเริ่มออกจากครอบครัว เด็กไทยจะเริ่มสำเนียงถึงสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง คืออิทธิพลและอำนาจของราชการ อันได้แก่อำนาจของรัฐบาล ซึ่งมีข้าราชการเป็นตัวแทนการใช้อำนาจนั้น ยิ่งบุคคลนั้นเจริญเติบโตมากเท่าใด มีความรู้และบทบาทในสังคมมากเท่าใด ความสำเนียงในอำนาจราชการจะมีมากเป็นเงาตามตัว อำนาจนิยมของราชการได้มีอิทธิพลครอบคลุมไปถึงระบบการเมืองด้วยและมีอิทธิพลมากแม่ในหมู่ผู้ได้รับการศึกษาชั้นสูง^๒

ค่านิยมของคนไทยส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเป็นลูกกลมที่แกว่งจากปลายสุดด้านหนึ่งคือ "อิสระนิยม" ในระดับครอบครัว มาถึงปลายสุดอีกด้านหนึ่ง คือ "อำนาจนิยม" ในระดับสังคมและการเมือง หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ในระบบความคิดและสัมพันธวิทยาของ คนไทยนั้น จะมีสิ่งเห็นยว้างจាក់กับความจำเป็นที่จะต้องอยู่ใต้อำนาจของบุคคลที่เหนือกว่า^๓

ความปรารถนา ๒ ประการนี้ ค่อนข้างไปทางขั้วปลายสุด (extremes) คือความเป็นอิสระ ก็เป็นอิสระอย่างเต็มที่คล้าย ๆ กับการขอทำอะไรตามใจเป็นเสรีภาพที่ปราศจากความรับผิดชอบ ส่วนการนิยมนำอำนาจนั้นก็นิยมยกย่องผู้มีอำนาจ เชื้อฟ้า แกรงกลัวอย่างไม่มีขอบเขต โดยไม่มีการคำนึงว่าอำนาจนั้นมีความชอบธรรมหรือไม่ อำนาจนิยมในทัศนะของคนไทยเป็นเรื่องของ "การให้คุณให้โทษ" โดยแท้ ไม่ใช่อำนาจทางปัญญา หรือ อำนาจของความซื่อสัตย์ คุณสมบัติของผู้นำที่บรรพบุรุษหรือบุคคลที่สังคมไทยยกย่องว่ามีลักษณะเป็นผู้นำนั้น ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับความสำเร็จ อุดมการณ์ หรือสติปัญญาแต่ประการใด^๔

^๑ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๕๕.

^๒ เสน่ห์ จามริก, ปัญหาและอนาคตของเมืองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๗-๑๓๘.

^๓ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า ๕๓.

^๔ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมคอมมิวนิสต์กับการเมืองไทย, หน้า ๕๘.

จากลักษณะที่ซัดกันและทอสูกันนั้น ใจว่าคนไทยจะมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยม
ก็หาไม่ การที่อำนาจเด็ดขาดอยู่ที่คนนั้นน่าจะเกิดจากความรู้สึกของประชาชนที่มองบทบาท
ฐานะของตนเองว่า ไม่สามารถจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ เพราะมี
ประสบการณ์ในอดีตเช่นนั้น ซึ่งเป็นลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไพร่ฟ้า

วัฒนธรรมทางการเมืองของไทยมีส่วนสำคัญที่กำหนดให้คนไทยมีพฤติกรรมในการ
รวมกลุ่มแบบหลวม ๆ (loosely structured) ขบวนการเรียนรู้ทางการเมือง
(political socialization process) ระดับต่าง ๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน
สถาบันพุทธศาสนา สถาบันการศึกษาชั้นสูง กลุ่มต่าง ๆ ระบบราชการ ระบบสังคมเกษตรกรรม
ซึ่งเป็นหน่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (change agent) ที่สำคัญได้มีส่วนให้คนไทย
ไม่ชอบทำงานเป็นกลุ่ม คนไทยนั้นเมื่อแยกออกเป็นแต่ละคนอาจทำงานได้ดี แต่ทำงาน
เป็นกลุ่มมักไม่ค่อยดีและมีการแตกแยกกันเสมอ เพราะคนไทยไม่เคยได้รับการสอนให้ทำงาน
แบบมีคู่มือ การยึดถือหลักการและกฎ หรือระเบียบของกลุ่ม คนไทยจึงชอบความสะดวกสบาย
และไม่ชอบทำอะไรตามกฎเกณฑ์ คนไทยส่วนใหญ่จึงนิยมการยึดถือตัวบุคคล หากบ้านเมือง
ระส่ำระสายก็จะโทษ "คน" มากกว่าโทษ "ระบบ" จริงอยู่ แม้ว่าตัวบุคคลจะมีความสำคัญ
อยู่มาก เพราะเราทำงานกับคน แต่ระบบหรือหลักการที่มีส่วนที่จะทำให้คนคิดกลายเป็น
คนเสียไปก็ได้ เช่น การทำงานที่ใช้ระบบอุปถัมภ์ (patronage system) มักทำให้
บุคคลไม่เคารพหลักการ แต่กลับยึดถือตัวบุคคลซึ่งค่านิยมและทัศนคติเหล่านี้ได้รับการสั่งสอน
สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน คือความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้อง (patron-client
relationships) ซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งกว่าหลักการ หรือกฎเกณฑ์ใด ๆ ความผูกพัน
ดังกล่าวนี้อาจมีความลึกซึ้งหรือสับสนมาก มีการให้ผลประโยชน์ต่าง ๆ ตอบแทน กล่าวคือ

๑. เสน่ห์ จามริก, ปัญหาและอนาคตของเมืองไทย, หน้า ๓๒๗.

"เจ้านาย" (*patron*) มักจะให้เงินทองหรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ "ลูกน้อง" (*client*) เพื่อให้สนับสนุนอำนาจของตนเอง ในทำนองเดียวกัน ลูกน้องต้องตอบแทนเจ้านายของตนด้วยความ "กตัญญูกตเวที" ซึ่งเป็นคำสอนในพระพุทธศาสนา แต่เมื่อนำมาตีความ สันสกฤตกันในระบบความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับลูกน้องแล้วเป็นการสนับสนุนให้เกิดความผูกพันระหว่างเจ้านายและลูกน้องมากขึ้น ความกตัญญู หมายถึงความรู้สำนึกในบุญคุณ และกตเวที หมายถึงการตอบแทน แต่ในความสัมพันธ์ดังกล่าว มักจะมีความหมายว่า "เมื่อนายช่วยเราแล้ว เราต้องช่วยนายตอบ เพื่อทดแทนบุญคุณ" แม้ว่าการช่วยดังกล่าวจะมีผิดกฎหรือระเบียบ ก็ทำให้ระบบการเมืองและกฎเกณฑ์ต่าง ๆ มีความสำคัญน้อยลง

๑. - ความต่อเนื่องของระบบการเมือง

สังคมไทยโดยส่วนรวมเป็นสังคมเกษตรกรรมที่มีขนาดใหญ่มาก ลักษณะผลประโยชน์ของประชาชนในสังคมมีลักษณะคล้ายกันมาก จนเกือบเหมือนกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับกลุ่มผลประโยชน์ทางเกษตรกรรม คือ กลุ่มชาวนา ซึ่งเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในระดับเป็นกลุ่มที่อ่อนแอที่สุด ต่างกับกลุ่มชาวนาในประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ออสเตรเลีย ซึ่งเป็นฐานของพรรคชนบท (*national country party*) จนสามารถสร้างอิทธิพลทางการเมืองในระบบสองพรรค (*two-party system*) โดยร่วมเป็นรัฐบาลผสมกับพรรคอนุรักษนิยมในรัฐบาลของ นายมัลคอล์ม เฟรเซอร์ หรือในสหรัฐอเมริกา ซึ่งผู้ว่าการรัฐบางรัฐ หรือผู้แทนราษฎรบางคนก็ได้สังกัดอยู่ในพรรคการเมืองใหญ่สองพรรคที่ฉลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้นำ

ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "วิจารณ์ระบบพรรคการเมืองไทย," วารสารสังคมศาสตร์ ๑๒ (มกราคม, ๒๕๔๘) : ๖-๗.

เป็นรัฐบาล แต่เป็นผู้นำที่มาจากกลุ่มเกษตรกร ซึ่งทำให้กลุ่มเกษตรกรในรัฐสภามีอำนาจมากยิ่งขึ้น

แต่สังคมไทยมีความแตกต่างจากสังคมของออสเตรเลียและสหรัฐอเมริกา เพราะยังไม่ยอมรับความสำคัญของกลุ่มทางการเมือง เช่น กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล และพรรคการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐบาลสมัยก่อนพยายามที่จะกดดันกลุ่มเหล่านี้ไว้ เพื่อไม่ให้มีโอกาสสร้างความเป็นสถาบัน (institutionalization) ซึ่งจะบั่นทอนรายท้อสถานภาพเดิมของพวกเขา ข้าราชการต่าง ๆ จึงถูกควบคุมอย่างเข้มงวด เป็นผลให้ประชาชนได้รับข่าวสารที่ผิด ๆ หรือบิดเบือน เพื่อผลประโยชน์ของรัฐบาล กลุ่มที่มีอิทธิพลมากจึงได้แก่กลุ่มธุรกิจ ซึ่งมีฐานะทางการเงินดี สามารถที่จะเข้าถึงศูนย์ของอำนาจทางการเมืองได้ง่าย ไม่ว่าจะกลุ่มใดที่มีอิทธิพลทางการเมืองจะขึ้นเป็นรัฐบาลปกครองประเทศ กลุ่มอิทธิพลดังกล่าวจะเข้าถึงตัวทันที และสลัดไคทันที่รัฐบาลนั้นสิ้นอำนาจทางการเมือง กลุ่มเหล่านี้จึงขึ้นเพื่อรักษายลประโยชน์ของกลุ่มคนเท่านั้น เช่น กลุ่มพ่อค้าชาว เจ้าของโรงสี โรงงานอุตสาหกรรม นายธนาคารฯ ซึ่งล้วนแต่มีเป้าหมาย

๑ เออร์เนสต์ เอส. กริฟฟิซ, "ระบบการปกครองของสหรัฐอเมริกา" แปลจาก The American System of Government โดย นิพนธ์ มาศะวิสุทธิ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๔๔-๒๔๕, ๒๖๓.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓; วิสุทธิ โทษะแทน, "การเลือกตั้งในประเทศออสเตรเลีย," รัฐศาสตร์สาร ๕ (มีนาคม, ๒๕๒๑), ๕๒-๕๖; "พรรคผสม Liberal และ National Country Parties ได้รับการเลือกตั้งชนะ Australian Labour Parties อย่างท่วมท้น ๕๖ : ๑๕ เมื่อ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๒๐ โดยเปรียบเทียบกับผลการเลือกตั้ง เมื่อ ๓๓ ธันวาคม ๒๕๑๔ ซึ่ง Liberal Parties & National Country Parties ได้ ๕๑ ที่นั่ง Australian Labour Parties ได้ ๓๖ ที่นั่ง".

เพื่อรักษาสปธิปไตยของกลุ่มตนมากกว่าจะเข้ามาเพื่ออุทิศทางการเมือง ไม้มีความหมายในการสนับสนุนพรรคการเมือง แต่พร้อมที่จะรับนโยบายของรัฐบาลทุกคนทุกสมัย

พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นจึงขาดกลุ่มผลประโยชน์เป็นพื้นฐาน ไม่สามารถพัฒนาให้เป็นพรรคการเมืองอันเป็นที่รวมของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ได้ ประกอบกับเหตุการณ์อันผันแปรทางการเมือง ตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน ยังไม่มีโอกาสอยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยตามรูปแบบที่ถูกคอง เป็นเหตุให้การพัฒนาพรรคการเมืองไม่ต่อเนื่องกัน พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จึงเป็นการรวบรวมผู้คนขึ้นให้ครบ เพื่อจดทะเบียนตั้งพรรค และส่งสมาชิกเข้ารับการเลือกตั้ง ไม่มีประวัติการพัฒนาเจริญเติบโตจนเกิดนโยบายที่แน่นอน และสร้างกลไก ขนบธรรมเนียมประเพณีของพรรค เพราะโอกาสของการเป็นพรรคที่มีกิจกรรมทางการเมืองมักมีระยะเวลาอันสั้น กล่าวคือ พอลงตัวได้เพียง ๒-๓ ปีก็ถูกล้มล้างโดยการปฏิวัติ จนขณะนี้ก็จะเห็นได้ว่า ความพยายามในการรวมตัวเป็นพรรคการเมืองเป็นไปอย่างสับสน การเปลี่ยนแปลงนโยบายและการเปลี่ยนฐานะความเป็นสมาชิกจากพรรคหนึ่งไปยังอีกพรรคหนึ่งทำได้ง่าย พรรคการเมืองไทยในความเป็นจริงจึงเป็นสมาคมผลประโยชน์มากกว่าเป็นพรรคการเมืองในความหมายที่ไช่กันที่^๒ การเปลี่ยนรัฐบาลเป็นผลเนื่องมาจากการแตกแยกซึ่งกันภายในกลุ่มบุคคลที่กุมอำนาจ หรือไม้เกิดเหตุการณ์ระหว่างประเทศบีบบังคับ หรือไม้เกิดเป็นเพราะกลุ่มพลเรือนมีที่ท่าจะเข้ามามีอิทธิพลและบทบาททางการเมืองมากเกินไป^๓ พรรคการเมืองจึงขาดโอกาสที่จะพัฒนาตนเองในการระดม

^๑ คณะกรรมการนิสิตคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๑๗), พรรคการเมือง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๗๒-๑๗๕.

^๒ ลิขิต ชีระเวคิน, "ปัญหาการเมืองไทยในอนาคต," การพัฒนาการเมืองไทย ลิขิต ชีระเวคิน (บรรณาธิการ) (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๒๔๓
ปริชา หงษ์ไกรเลิศ, "วิจารณ์ระบบพรรคการเมืองไทย," หน้า ๕.

^๓ พงศ์เพ็ญ ศกุนตาศัย, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๒), หน้า ๒.

สรรพกำลังทางการเมืองจากประชาชน หรือจากกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ เข้าสู่พรรค เพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมือง คณะรัฐบาลที่ปกครองประเทศจึงเปรียบเสมือนเป็น รัฐบาลของกลุ่มอิทธิพลบางกลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่มีอำนาจและอิทธิพลมากในระบบ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

การปฏิวัติรัฐประหาร เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซ้ำซากสลับกันไปกับการ ร่างรัฐธรรมนูญ และสร้างสถาบันทางการเมือง เช่น พรรคการเมือง การเลือกตั้ง และ รัฐสภา ซึ่งสถาบันเหล่านี้มีโอกาสดำเนินการบริหารประเทศอยู่ในช่วงเวลาอันสั้น ทำให้ ระบบการเมืองขาดความต่อเนื่อง ไม่มีโอกาสวิวัฒนาการจนเป็นสถาบันทางการเมือง ที่เข้มแข็งสืบต่อกันไปได้

วัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะราษฎรในปี ๒๔๗๕ นั้น มีความมุ่งหมายที่จะสร้างระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยนำเอาแบบรัฐสภา (Parliamentary system) ซึ่งประเทศอังกฤษเป็นต้นแบบมาใช้ในประเทศไทย โดยจะปลุกฝังความคิดและอุดมการณ์ของประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนไปพร้อมกัน แต่ที่ประสบ กับอุปสรรคหลายด้าน อาทิ สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม อุดมการณ์และความคิดทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งคนไทยยึดถืออยู่แต่ดั้งเดิม อันมีลักษณะสอดคล้องกับระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งเมื่อพิจารณารายละเอียดของอุปสรรคเหล่านี้ ประกอบกับการที่ ผู้นำทางการเมืองในระบบใหม่มิได้กระทำตามเจตนารมณ์ที่ประกาศไว้เป็นนโยบายในการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง ขาดความจริงจังที่จะทำการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน และไม่ยอมให้ประชาชนมีส่วนร่วม (participation) ในการปกครอง โดยผูกขาด อำนาจทางการเมืองไว้เพียงกลุ่มเดียว จึงเป็นผลให้ประชาชนขาดความสนใจใฝ่รู้ หรือต้องการมีส่วนร่วมในการปกครอง การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลแต่ละครั้งเกิดจากการ แก่งแย่งอำนาจทางการเมือง มิได้มีการเปลี่ยนแปลงตามวาระที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ใช้การปฏิวัติรัฐประหารเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล การปฏิวัติมีผลให้ สถาบันทางการเมืองที่สร้างไว้ เช่น รัฐธรรมนูญ พรรคการเมือง การเลือกตั้งสมาชิก สภาผู้แทนราษฎรของถูกยกเลิกไปทุกครั้ง แล้วสร้างขึ้นใหม่เพราะได้สัญญาไว้แก่ประชาชนว่า

จะสร้างสถาบันเหล่านี้ให้ดีกว่าที่มีมาแต่เดิม คณะปฏิวัติจะให้อำนาจการปกครองเพียงชั่วคราวหนึ่งแล้วจะมอบอำนาจคืนแก่ประชาชน โดยจะจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เพื่อจัดตั้งรัฐบาลพลเรือนขึ้นปกครองประเทศ เหล่านี้เป็นเพียงการกล่าวอ้างความชอบธรรมในการปฏิบัติเท่านั้น การกระทำดังกล่าวของกลุ่มผู้ยึดอำนาจทางการเมืองจึงทำให้ขาดความต่อเนื่องของระบบการเมือง ประชาชนส่วนใหญ่จึงขาดความสนใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครอง แต่หันไปสนใจปัญหาเรื่องการครองชีพ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญเกี่ยวกับปากท้องของตน มุ่งแก้ปัญหาเฉพาะตนมากกว่า เพราะปัญหาเหล่านี้รัฐบาลแต่ละคณะไม่เคยมีโครงการแก้ปัญหาในระยะยาว หากแต่มุ่งสร้างเสถียรภาพแก่รัฐบาลว่าจะครองอำนาจอยู่ได้นานเท่าใดเป็นสำคัญ ประชาชนชาวไทยจึงแทบไม่สนใจเลยว่าผู้ใด คณะใด จะก้าวเข้ามามีอำนาจจัดตั้งรัฐบาลปกครองประเทศ ฉะนั้น ประชาชนกับรัฐบาลจึงแทบจะไม่ต้องการความสนับสนุนซึ่งกันและกันในการปกครองเลย ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศจึงตกอยู่ในฐานะ "ผู้ดู" ซึ่งอยู่นอกระบบการเมือง จะเกี่ยวข้องกับรัฐบาลก็เฉพาะแต่กรณีที่มีกฎหมายบังคับ เช่น การขอใบอนุญาตประกอบกิจการต่าง ๆ การเสียภาษีอากร การเกณฑ์ทหาร การศึกษาภาคบังคับ ฯลฯ เท่านั้น.